

Η πρόσβαση του κοινού στη δικαιοσύνη σε περιβαλλοντικές υποθέσεις στην έννομη τάξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Νομική οντότητα, η οποία δεν αποτελεί μη κυβερνητικό οργανισμό για την προστασία του περιβάλλοντος, δύναται να ασκήσει προσφυγή κατά διοικητικής πράξης περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος μόνο εφόσον επικαλείται προσβολή ιδιωτικού εννόμου συμφέροντος. Το άρθρο 47 ΧΘΔ έχει την έννοια ότι στο πλαίσιο ένδικης διαδικασίας σχετικής με το περιβάλλον, η οποία πρέπει να μην είναι απαγορευτικά δαπανηρή, για τον καθορισμό των δικαστικών εξόδων το δικαστήριο πρέπει να λάβει υπόψη το συμφέρον του ηττηθέντος διαδίκου και το γενικό συμφέρον προστασίας του περιβάλλοντος.

προδικαστική παραπομπή – περιβάλλον – Σύμβαση του Άαρχους – άρθρο 9 παρ. 3 έως 5 – πρόσβαση στη δικαιοσύνη – αστική επαγγελματική δικηγορική εταιρεία – ένδικη προσφυγή κατά διοικητικών πράξεων – παραδεκτό – προϋποθέσεις προβλεπόμενες από το εθνικό δίκαιο – μη ύπαρξη προσβολής των δικαιωμάτων και των εννόμων συμφερόντων – μη απαγορευτικό κόστος των ένδικων διαδικασιών – κατανομή των δικαστικών εξόδων – κριτήρια

ΔΕΕ C-252/22, Societatea Civilă Profesională de Avocați Plopeanu & Ionescu, 11.01.2024, Τμήμα τέταρτο, Πρόεδρος: Κ. Λυκούργος, Εισηγητής: J.-C. Bonichot, Γεν. Εισαγγελέας: L. Medina, ECLI:EU:C:2024:13 – Προδικαστική παραπομπή

Η υπόθεση C-252/22 παραπέμφθηκε στο Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (εφεξής: ΔΕΕ) από το Εφετείο Târgu Mureș της Ρουμανίας μέσω του μηχανισμού της προδικαστικής παραπομπής και αφορά την πρόσβαση στη δικαιοσύνη σε περιβαλλοντικά θέματα. Η διαφορά της κύριας δίκης αφορά την προσφυγή της αστικής επαγγελματικής δικηγορικής εταιρείας AB & CD (εφεξής: ΑΕΔΕ) ενώπιον του Πρωτοδικείου Cluj κατά των ρουμανικών αρχών, αμφισβητώντας τη νομιμότητα διοικητικών πράξεων τους σχετικών με την κατασκευή χώρου υγειονομικής ταφής αποβλήτων. Η ΑΕΔΕ, επικαλούμενη το άρθρο 35 του Ρουμανικού Συντάγματος σχετικά με το δικαίωμα σε ένα υγιές περιβάλλον, αιτήθηκε την ακύρωση των προσβαλλόμενων πράξεων, ενώ οι καθών υποστήριζαν ότι ο χώρος υγειονομικής ταφής αποβλήτων πληρούσε όλες τις απαιτήσεις της Οδηγίας 1999/31/ΕΚ για την υγειονομική ταφή των αποβλήτων. Το Πρωτοδικείο Cluj δέχθηκε τις δύο ενστάσεις των καθών, κρίνοντας ότι η ΑΕΔΕ δεν απέδειξε ενεργητική νομιμοποίηση και έννομο συμφέρον. Κατά της απόρριψης της αίτησής της, η ενάγουσα δικηγορική εταιρεία προσέφυγε στο Εφετείο Cluj αιτούμενη αναίρεση της πρωτόδικης απόφασης, αλλά, μετά από παρέμβαση του Ανωτάτου Ακυρωτικού Δικαστηρίου, κρίθηκε τελικά αρμόδιο για την εξέταση της αναίρεσης το Εφετείο Târgu-Mureș, το οποίο αποτελεί και το δικαστήριο της παραπομπής. Το αιτούν δικαστήριο εκφράζει, λοιπόν, αμφιβολίες ως προς τη συμβατότητα της απαίτησης ιδιωτικού εννόμου συμφέροντος για την άσκηση προσφυγής με το άρθρο 9 παρ. 3 της Σύμβασης του Άαρχους, ενώ παράλληλα επισημαίνει τον κίνδυνο να επιβληθούν δικαστικά έξοδα απαγορευτικού ύψους στην ΑΕΔΕ λόγω αδυναμίας πρόβλεψης του ύψους τους με βάση το ρουμανικό δίκαιο.

Παρατηρήσεις

*Κατερίνα Στεργίου**

I. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Στην απόφαση C-252/22 του ΔΕΕ εξετάζεται το ζήτημα της πρόσβασης του κοινού στη δικαιοσύνη σε περιβαλλοντικές υποθέσεις. Σύμφωνα με τη Σύμβαση του Άαρχους ή Ωρχους¹, η οποία υιοθετήθηκε το 1998 στον τομέα της περιβαλλοντικής προστασίας, τρεις πυλώνες θεωρούνται θεμελιώδεις: η πρόσβαση στην πληροφόρηση, η συμμετοχή του κοινού στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και η πρόσβαση στη δικαιοσύνη σε περιβαλλοντικά ζητήματα. Η Σύμβαση, της οποίας σκοπό συνιστά η

* ΜΔΕ, Ασκ. Δικηγόρος

¹. Σύμβαση για την πρόσβαση σε πληροφορίες, τη συμμετοχή του κοινού στη λήψη αποφάσεων και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη για περιβαλλοντικά θέματα, Οικονομική Επιτροπή για την Ευρώπη του ΟΗΕ (UNECE), 25 Ιουνίου 1998 (σε ισχύ από 30 Οκτωβρίου 2001).

εγκαθίδρυση μιας πραγματικής περιβαλλοντικής δημοκρατίας, δεσμεύει την Ευρωπαϊκή Ένωση² (εφεξής: ΕΕ) και τα κράτη μέλη της ως συμβαλλόμενα μέρη. Η ΕΕ δεσμεύεται επίσης στον τομέα αυτό και μέσω του Κανονισμού Άρχους αριθ. 1367/2006, όπως τροποποιήθηκε από τον Κανονισμό 2021/1767³, αλλά και του παράγωγου δικαίου. Ιδιαίτερα όσον αφορά τον πυλώνα της πρόσβασης στη δικαιοσύνη, ο οποίος θεωρείται και ο σημαντικότερος εκ των τριών, η Οδηγία 2003/35/ΕΚ⁴ εξετάζει το θέμα της συμμετοχής του κοινού στη λήψη αποφάσεων, συμπεριλαμβάνοντας ωστόσο και διατάξεις που επιτρέπουν σε άτομα και ενώσεις να προσφύγουν στη δικαιοσύνη. Εκτός, όμως, από τα ευρωπαϊκά νομικά κείμενα, το ΔΕΕ έχει αναπτύξει εκτενή νομολογία στον περιβαλλοντικό τομέα, επισημαίνοντας την ανάγκη για ορθή ερμηνεία της Σύμβασης προκειμένου να διασφαλιστεί η εναρμονισμένη εφαρμογή της εντός της ΕΕ. Στην υπό εξέταση υπόθεση, το ΔΕΕ εξετάζει την ερμηνεία των άρθρων 2 και 9 της Σύμβασης του Άρχους, προς αποσαφήνιση των εννοιών του «κοινού» και του «ενδιαφερόμενου κοινού» και της ενεργητικής τους νομιμοποίησης, καθώς και την απαίτηση οι δικαστικές διαδικασίες στις περιβαλλοντικές διαφορές να μην είναι απαγορευτικά δαπανηρές.

II. Η Σύμβαση του Άρχους εντός της ευρωπαϊκής έννομης τάξης

Η Σύμβαση του Άρχους, όπως κυρώθηκε από τα αρμόδια όργανα της Ευρωπαϊκής Κοινότητας με την Απόφαση 2005/370/ΕΚ, αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα του δικαίου της ΕΕ, δεσμεύοντας, αφενός, τα κράτη μέλη και, αφετέρου, την ίδια την Ένωση. Η Σύμβαση αποβλέπει στην ενίσχυση της περιβαλλοντικής νομοθεσίας και πολιτικής σε διεθνές επίπεδο, μέσω της πρόβλεψης διαδικασιών που αφορούν την πρόσβαση του κοινού σε πληροφορίες, τη συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη σε θέματα περιβάλλοντος. Όπως προαναφέρθηκε, οι τρεις αυτές διακριτές αλλά αλληλένδετες διαδικασίες συνιστούν τους τρεις θεμελιώδεις πυλώνες της Σύμβασης, από τους οποίους απορρέουν υποχρεώσεις που δεσμεύουν τα συμβαλλόμενα μέρη. Συγκεκριμένα, στα άρθρα 4 και 5 προβλέπεται η υποχρέωση των δημόσιων αρχών να παρέχουν στο κοινό πληροφορίες σχετικές με το περιβάλλον, ενισχύοντας κατ' αυτόν τον τρόπο τη διαφάνεια στον περιβαλλοντικό τομέα. Επίσης, με τα άρθρα 6, 7 και 8 τα κράτη δεσμεύονται να επιτρέπουν τη συμμετοχή του κοινού στις περιβαλλοντικές αποφάσεις, διασφαλίζοντας ότι οι απόψεις των πολιτών λαμβάνονται υπόψη σε όλα τα στάδια λήψης των αποφάσεων. Τέλος, το άρθρο 9 εγγυάται την πρόσβαση του κοινού στη δικαιοσύνη σε περίπτωση που τα δικαιώματα που κατοχυρώνονται στη Σύμβαση παραβιάζονται, ενισχύοντας, έτσι, τόσο τη νομική προστασία των πολιτών όσο και την εφαρμογή των περιβαλλοντικών νόμων.

Προς ενσωμάτωση των διατάξεων της Σύμβασης και με σκοπό την αποτελεσματική εφαρμογή τους εντός της ευρωπαϊκής έννομης τάξης, εκδόθηκε ο Κανονισμός (ΕΚ) 1367/2006, γνωστός ως «Κανονισμός Άρχους», ο οποίος προέβλεψε τη δημιουργία μηχανισμών για την παρακολούθηση και την αξιολόγηση της εφαρμογής των σχετικών δικαιωμάτων των πολιτών. Με τον Κανονισμό (ΕΕ) 1767/2021 τροποποιήθηκε ο προηγούμενος Κανονισμός (ΕΚ) 1367/2006 προς τον σκοπό ενίσχυσης και εκσυγχρονισμού της υλοποίησης των δικαιωμάτων που προβλέπει η Σύμβαση. Με τον νέο Κανονισμό διασφαλίζεται μεγαλύτερη συμμετοχή του κοινού και καλύτερη πρόσβαση σε περιβαλλοντικές πληροφορίες στην Ευρωπαϊκή Ένωση μέσω της απλοποίησης των διαδικασιών προσφυγής στη δικαιοσύνη, αλλά και της δημιουργίας καταλόγου αρμόδιων αρχών και συντονιστικών σημείων επαφής σε κάθε κράτος μέλος της ΕΕ για τη διευκόλυνση της πρόσβασης σε περιβαλλοντικές πληροφορίες και της συμμετοχής του κοινού στη διαδικασία λήψης αποφάσεων.

Εκτός των Κανονισμών, για την ενσωμάτωση των δύο πρώτων πυλώνων της Σύμβασης εκδόθηκαν το 2003 οι Οδηγίες 2003/4/ΕΚ, σχετικά με την πρόσβαση του κοινού σε περιβαλλοντικές πληροφορίες,

². Απόφαση (ΕΚ) αριθ. 2005/370 του Συμβουλίου, της 17ης Φεβρουαρίου 2005, για σύναψη, εξ ονόματος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, της σύμβασης για την πρόσβαση σε πληροφορίες, τη συμμετοχή του κοινού στη λήψη αποφάσεων και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη σε θέματα περιβάλλοντος.

³. Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 2021/1767 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 6ης Οκτωβρίου 2021, για την τροποποίηση του Κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1367/2006 που αφορά την εφαρμογή στα όργανα και τους οργανισμούς της Κοινότητας των διατάξεων της Σύμβασης του Aarhus σχετικά με την πρόσβαση στις πληροφορίες, τη συμμετοχή του κοινού στη λήψη αποφάσεων και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη για περιβαλλοντικά θέματα.

⁴. Οδηγία (ΕΚ) αριθ. 2003/35 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Μαΐου 2003, σχετικά με τη συμμετοχή του κοινού στην κατάρτιση ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων που αφορούν το περιβάλλον και με την τροποποίηση όσον αφορά τη συμμετοχή του κοινού και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη, των Οδηγιών 85/337/ΕΟΚ και 96/61/ΕΚ του Συμβουλίου.

και 2003/35/ΕΚ, σχετικά με τη συμμετοχή του κοινού στην κατάρτιση ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων που αφορούν το περιβάλλον. Ως προς τον τρίτο πυλώνα της πρόσβασης του κοινού στη δικαιοσύνη, δεν έχει θεσπιστεί κάποιο αντίστοιχο ενωσιακό νομοθέτημα που να μεταφέρει το περιεχόμενο του άρθρου 9 της Σύμβασης⁵. Ελλείψει νομοθετικής μεταφοράς του άρθρου 9 και ιδίως της παρ. 3, η οποία ενδιαφέρει και την υπό ανάλυση υπόθεση, το ΔΕΕ ανέπτυξε εκτεταμένη νομολογία προκειμένου να δια φωτίσει τα κράτη μέλη ως προς την ορθή ερμηνεία και εφαρμογή της διάταξης. Σήμερα οι αποφάσεις του ΔΕΕ καταδεικνύουν ότι, μετά τη θέση σε ισχύ της Συνθήκης της Λισσαβώνας και του αναθεωρημένου Κανονισμού του Άρχου, αλλά και έπειτα από πιέσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και της Επιτροπής Συμμόρφωσης με τη Σύμβαση, ο θεσμός της εσωτερικής επανεξέτασης των διοικητικών πράξεων και παραλείψεων σχετικών με το περιβάλλον⁶ παρέχει πλέον επαρκείς εγγυήσεις για την αποτελεσματική έννομη προστασία των δικαιωμάτων που προβλέπονται στη Σύμβαση⁷.

III. Προδικαστικά ερωτήματα

Στην υπό εξέταση υπόθεση, το δικαστήριο της παραπομπής θέτει τρία προδικαστικά ερωτήματα στο ΔΕΕ σχετικά με την ερμηνεία της Σύμβασης του Άρχου καθώς και των διατάξεων του ρουμανικού δικαίου. Πρώτον, το Εφετείο διερωτάται αν η ΑΕΔΕ εμπίπτει στην έννοια του «κοινού», κατά την έννοια του άρθρου 2 παρ. 4 της Σύμβασης, το οποίο έχει δικαίωμα να ενεργήσει σύμφωνα με το άρθρο 9 παρ. 3 της ίδιας Σύμβασης και να προσβάλλει τις πράξεις των διοικητικών αρχών. Το δεύτερο ερώτημα αφορά το αν μια εθνική διάταξη που περιορίζει το δικαίωμα πρόσβασης στη δικαιοσύνη, έτσι ώστε οι μη κυβερνητικές οντότητες, εκτός από εκείνες με περιβαλλοντικό χαρακτήρα, να εμποδίζονται να προσφύγουν στη δικαιοσύνη κατά διοικητικής πράξης χωρίς να δικαιολογούν ιδιωτικό έννομο συμφέρον ή άμεση σύνδεση με το κοινωνικό τους αντικείμενο, είναι αντίθετη με τη Σύμβαση. Τέλος, το Εφετείο ρωτά αν πρέπει ο εθνικός δικαστής να λάβει υπόψη το συμφέρον του ηττηθέντος διαδίκου και το γενικό συμφέρον προστασίας του περιβάλλοντος κατά την έκδοση απόφασης σε περιβαλλοντική διαφορά υπό το πρίσμα του άρθρου 9 παρ. 4 και παρ. 5 της Σύμβασης, αλλά και του άρθρου 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ (εφεξής: ΧΘΔ), τα οποία απαιτούν την έλλειψη απαγορευτικού κόστους των νομικών διαδικασιών στον τομέα του περιβάλλοντος.

Το ΔΕΕ εξέτασε τα προδικαστικά ερωτήματα απαντώντας πρώτα στο δεύτερο ερώτημα. Κατέληξε ότι, όπως η ΑΕΔΕ, οι νομικές ενώσεις μη περιβαλλοντικού χαρακτήρα μπορούν να προσφύγουν στη δικαιοσύνη μόνο υπό την προϋπόθεση ότι αποδεικνύουν ιδιωτικό έννομο συμφέρον ή συμφέρον σχετικό με τον καταστατικό τους σκοπό. Επιπλέον, το Δικαστήριο έκρινε ότι οι δικαστές πρέπει να λάβουν υπόψη όλες τις περιστάσεις της περιβαλλοντικής υπόθεσης για να διασφαλίσουν ότι το κόστος των προσφυγών σε περιβαλλοντικά θέματα δεν είναι απαγορευτικό, ειδικά σε περιπτώσεις απόρριψης της προσφυγής.

IV. Προσωπικό πεδίο εφαρμογής του δικαιώματος πρόσβασης στη δικαιοσύνη

Η απόφαση C-252/22 αναδεικνύει την πολυπλοκότητα της ερμηνείας της Σύμβασης του Άρχου όταν το ΔΕΕ εξετάζει το προσωπικό πεδίο εφαρμογής του δικαιώματος πρόσβασης στη δικαιοσύνη, όπως προστατεύεται από το άρθρο 9 της Σύμβασης. Πρώτον, είναι απαραίτητο να διακριθούν οι έννοιες του «κοινού» και του «ενδιαφερόμενου κοινού», των οποίων η εξήγηση παρέχεται στο άρθρο 2 μολονότι στα επόμενα άρθρα οι έννοιες χρησιμοποιούνται κατά τρόπο διαφορετικό. Στη συνέχεια, για να καθοριστούν τα νομικά πρόσωπα που έχουν δικαίωμα να προσφύγουν στη δικαιοσύνη, πρέπει να εξεταστεί το ζήτημα της ενεργητικής τους νομιμοποίησης, το οποίο εξαρτάται από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους.

Το άρθρο 2 παρ. 4 της Σύμβασης του Άρχου προβλέπει ότι, σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο ή έθιμο, οι ενώσεις, οργανισμοί ή ομάδες που αποτελούνται από φυσικά ή νομικά πρόσωπα περιλαμβάνονται στην έννοια του «κοινού». Αντίθετα, η παρ. 5 του ίδιου άρθρου ορίζει ότι η έννοια του «ενδιαφερόμενου

⁵ Α. ΛΙΑΣΚΑ, Η σύμβαση του Άρχου ως μοχλός για την προώθηση της περιβαλλοντικής δημοκρατίας: η εφαρμογή της στην Ελλάδα, ΕΚΠΑ, 2023, σ. 110.

⁶ Απόφαση ΕΕ αριθ. 2023/748 της Επιτροπής, της 11ης Απριλίου 2023, για τον καθορισμό λεπτομερών κανόνων εφαρμογής του Κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1367/2006 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με τις αιτήσεις εσωτερικής επανεξέτασης διοικητικών πράξεων ή παραλείψεων.

⁷ Α. ΛΙΑΣΚΑ, ό.π., σσ. 111-125.

κοινού» είναι πιο περιορισμένη, αναφερόμενη στο κοινό που επηρεάζεται ή ενδέχεται να επηρεαστεί από μια πράξη στον τομέα του περιβάλλοντος, ή που δικαιολογεί έννομο συμφέρον στις σχετικές διαδικασίες. Ιδιαίτερα, χάρη σε αυτή τη διάταξη, οι μη κυβερνητικές οργανώσεις (εφεξής: ΜΚΟ) των οποίων η λειτουργία αφιερώνεται στην προστασία του περιβάλλοντος, τεκμαίρεται ότι δικαιολογούν έννομο συμφέρον προσφυγής.

Η Γεν. Εισαγγελέας Medina, στις Προτάσεις της, διευκρίνισε ότι οι οργανώσεις που δεν διαθέτουν νομική προσωπικότητα, όπως η ΑΕΔΕ στην προκειμένη περίπτωση, είναι δυνατό να θεωρηθούν μέλη του «κοινού» υπό την προϋπόθεση ότι το επιτρέπει η νομοθεσία του κράτους στην οποία υπάγεται η λειτουργία τους⁸. Παρ' όλα αυτά, το άρθρο 3 παρ. 5 της Σύμβασης ενθαρρύνει τα κράτη μέλη να προάγουν μια ευρεία πρόσβαση του κοινού στη δικαιοσύνη μέσω της νομοθεσίας τους, με αποτέλεσμα τα νομοθετικά μέτρα που θέτουν εμπόδια στα δικαιώματα του κοινού να θεωρούνται αντίθετα προς τη Σύμβαση.

Ωστόσο, είναι απαραίτητο να εξεταστεί ο τρόπος με τον οποίο χρησιμοποιείται ο όρος «κοινό» στα ακόλουθα άρθρα της Σύμβασης, προκειμένου να αποσαφηνιστούν τα δικαιώματα που του χορηγούνται. Στο κείμενο του άρθρου 6, για παράδειγμα, οι όροι «κοινό» και «ενδιαφερόμενο κοινό» ανευρίσκονται σε πολλές παραγράφους με διαφορετική χρήση. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τις παρ. 3 και 4 του εν λόγω άρθρου, το γενικό κοινό πρέπει να ενημερώνεται κατάλληλα για να μπορεί να συμμετέχει εξαρχής στη διαδικασία λήψης αποφάσεων στον τομέα του περιβάλλοντος, ενώ οι παρ. 5 και 6 απαιτούν το ενδιαφερόμενο κοινό να εμπλέκεται στο στάδιο της διαβούλευσης μέσω της έγκαιρης ενημέρωσής του τόσο από τους αιτούντες άδειας όσο και από τα ίδια τα κράτη μέλη. Επιπλέον, στο πλαίσιο του άρθρου 9, το οποίο αναφέρεται στο δικαίωμα πρόσβασης στη δικαιοσύνη, η διάκριση μεταξύ των δύο εννοιών είναι πιο εμφανής, δεδομένου ότι στις παρ. 2 και 3 παραχωρούνται διαφορετικά δικαιώματα προσφυγής στο ενδιαφερόμενο κοινό και στο κοινό, αντίστοιχα. Διαφαίνεται, λοιπόν, ότι η Σύμβαση του Άαρχους διακρίνει ρητά το γενικό κοινό από το ενδιαφερόμενο κοινό, προβλέποντας για κάθε μία από τις κατηγορίες αυτές διαφορετικά δικαιώματα, οι προϋποθέσεις άσκησης των οποίων καθιστούν την προστασία τους είτε πιο περιορισμένη είτε πιο διευρυμένη.

Η πιο ουσιώδης διαφορά μεταξύ του γενικού κοινού και του ενδιαφερόμενου κοινού και των αντίστοιχων δικαιωμάτων τους έγκειται στην απαίτηση της Σύμβασης για επίκληση ενός διαφοροποιημένου έννομου συμφέροντος που εξαρτάται από την ιδιότητα του αιτούντος. Πράγματι, οι διατάξεις του άρθρου 9, που απονέμουν το δικαίωμα πρόσβασης στη δικαιοσύνη, παρέχουν ισχυρότερη προστασία στα ενδιαφερόμενα πρόσωπα, ενώ τα μέλη του γενικού κοινού μπορούν να υποβάλλουν προσφυγές σε θέματα περιβάλλοντος υπό ένα πιο περιορισμένο καθεστώς⁹. Όσον αφορά το δικαίωμα του «ενδιαφερόμενου κοινού» να προσφεύγει στη δικαιοσύνη, η παρ. 2 του άρθρου 9 επιτρέπει στα ενδιαφερόμενα πρόσωπα να προσφεύγουν κατά των αποφάσεων, πράξεων ή παραλείψεων που σχετίζονται με τα σχέδια και τα προγράμματα του άρθρου 6, ενώπιον μιας δικαστικής αρχής ή ενός ανεξάρτητου και αμερόληπτου φορέα. Για να δικαιούνται τα ενδιαφερόμενα πρόσωπα να ενεργήσουν, πρέπει να δικαιολογηθεί ένα «επαρκές συμφέρον» ή μια «προσβολή δικαιώματος». Το περιεχόμενο αυτών των δύο προϋποθέσεων καθορίζεται από το εσωτερικό δίκαιο κάθε κράτους μέλους, υπό την προϋπόθεση του επόμενου εδαφίου, η οποία απαιτεί ότι σε κάθε περίπτωση πρέπει να διασφαλίζεται ευρεία πρόσβαση στη δικαιοσύνη, σύμφωνα και με τον σκοπό της Σύμβασης. Το δεύτερο εδάφιο της παρ. 2 αναφέρεται επίσης στις περιβαλλοντικές οργανώσεις, αναγνωρίζοντας την προνομιακή πρόσβαση αυτών στη δικαιοσύνη ως εκπροσώπων του δημοσίου έννομου συμφέροντος που σχετίζεται με την προστασία του περιβάλλοντος. Με άλλα λόγια, οι ΜΚΟ περιβαλλοντικού χαρακτήρα τεκμαίρονται ότι έχουν επαρκές συμφέρον, έτσι ώστε τα κράτη μέλη να λαμβάνουν αποτελεσματικά νομοθετικά μέτρα για τη διευκόλυνση των προσφυγών τους στη δικαιοσύνη¹⁰.

Το δικαίωμα του «κοινού» να προσφεύγει στη δικαιοσύνη απονέμεται από το άρθρο 9 παρ. 3, το οποίο προβλέπει τη διοικητική ή δικαστική προσφυγή κατά των πράξεων ή παραλείψεων ιδιωτών ή δημόσιων αρχών που παραβιάζουν το εθνικό δίκαιο περιβάλλοντος, η οποία στο πλαίσιο της ΕΕ αποτελεί τον θεσμό της εσωτερικής επανεξέτασης. Το δικαίωμα αυτό υπόκειται στις διαδικαστικές προϋποθέσεις

⁸. Προτάσεις Γεν. Εισαγγελέα L. Medina για τη σχολιαζόμενη απόφαση, 13.07.2023, ECLI:EU:C:2023:592, σημ. 38.

⁹. ΔΕΕ C-826/18, *Stichting Varkens in Nood κ.λπ.*, 14.01.2021, ECLI:EU:C:2021:7, σκ. 36-37.

¹⁰. M. CLÉMENT, *Environnement: démocratie environnementale*, Dalloz, 2023, σ. 26.

που ορίζονται από το εσωτερικό δίκαιο των κρατών μελών κατ' αποκλειστική αρμοδιότητα. Τα κράτη μέλη, στο πλαίσιο της διακριτικής ευχέρειας που τους παρέχει αυτή η διάταξη, οφείλουν επιπλέον να τηρούν την υποχρέωσή τους να διασφαλίζουν αποτελεσματική δικαστική προστασία των δικαιωμάτων που προστατεύονται από το δίκαιο της ΕΕ στον τομέα του περιβάλλοντος, υπό το πρίσμα του άρθρου 47 του ΧΘΔ¹¹. Επομένως, η συνδυασμένη ανάγνωση των δύο άρθρων αναδεικνύει ότι αυτά αποβλέπουν να διασφαλίσουν την αποτελεσματική πρόσβαση όλων των μελών του κοινού στη δικαιοσύνη, και ότι, κατά συνέπεια, η επιβολή αυστηρών κριτηρίων για την τεκμηρίωση του εννόμου συμφέροντος θα μπορούσε να περιορίσει υπέρμετρα την πρακτική αποτελεσματικότητα (*effet utile*) του δικαιώματος αυτού¹².

Σύμφωνα με τη ρουμανική νομοθεσία, τα μέλη του κοινού πρέπει να επικαλεστούν κατ' αρχήν ένα ιδιωτικό έννομο συμφέρον και μόνο επικουρικά το δημόσιο συμφέρον προστασίας του περιβάλλοντος. Η Ρουμανία, επομένως, όπως και τα περισσότερα κράτη μέλη, έχει υιοθετήσει το κριτήριο του υποκειμενικού συμφέροντος του κοινού, το οποίο καλύπτει τους ιδιώτες καθώς και τις ενώσεις και ομάδες που δεν έχουν περιβαλλοντικό χαρακτήρα. Συνεπώς, το μέτρο αυτό εμποδίζει αδιαμφισβήτητα τη δικαιολόγηση ενός γενικού συμφέροντος του κοινού για την προστασία του περιβάλλοντος, το οποίο θα επέτρεπε την εισαγωγή της λαϊκής αγωγής στο νομικό σύστημα του κράτους μέλους, η καθιέρωση της οποίας δεν είναι υποχρεωτική, όπως έχει ρητά διευκρινίσει και η Επιτροπή Ελέγχου Συμμόρφωσης της Σύμβασης του Άαρχους¹³. Ακόμη και αν η αναγνώριση ενός αντικειμενικού συμφέροντος του κοινού είχε ως στόχο την ενίσχυση της προστασίας του περιβάλλοντος μέσω της δικαστικής οδού, η λειτουργία της δικαιοσύνης υπό το πλαίσιο αυτό θα έθετε στην πράξη εμπόδια τόσο στην υλοποίηση των οικολογικών έργων όσο και στην ίδια την προστασία του περιβάλλοντος. Οι δικονομικοί κανόνες που επιβάλλουν την υποχρέωση τεκμηρίωσης ενός ιδιωτικού συμφέροντος του κοινού δεν περιορίζουν, λοιπόν, την ικανότητά του να προσφεύγει στη δικαιοσύνη, αλλά αντίθετα αποσκοπούν στην εξισορρόπηση της προστασίας των δικαιωμάτων και των νόμιμων συμφερόντων του κοινού με το συμφέρον της οικονομικής ανάπτυξης των κρατών που επιτρέπει την ευημερία τους¹⁴.

Λαμβάνοντας υπόψη, επομένως, την απαίτηση του εσωτερικού δικαίου να επικαλούνται τα μέλη του κοινού ένα ιδιωτικό έννομο συμφέρον, συμπεριλαμβανομένων των ιδιωτών και των ενώσεων των οποίων δεν αποτελεί κοινωνικό σκοπό η προστασία του περιβάλλοντος, είναι σύμφωνη με τους στόχους της Σύμβασης του Άαρχους. Με άλλα λόγια, η υποχρέωση των κρατών μελών να διασφαλίζουν ευρεία πρόσβαση στη δικαιοσύνη αφορά μόνο το ενδιαφερόμενο κοινό, ενώ το δικαίωμα του κοινού να προσφεύγει στη δικαιοσύνη σε περιβαλλοντικά θέματα μπορεί να περιοριστεί υπό την προϋπόθεση ότι διασφαλίζεται πάντως η αποτελεσματική δικαστική του προστασία. Ένας διαδικαστικός κανόνας που προβλέπει την τεκμηρίωση ενός ιδιωτικού εννόμου συμφέροντος για την πρόσβαση στη δικαιοσύνη δεν θα μπορούσε, συνεπώς, να θεωρηθεί ως υπέρμετρος περιορισμός του δικαιώματος που απονέμεται από το άρθρο 47 του ΧΘΔ και το άρθρο 9 παρ. 3 της Σύμβασης.

V. Απαγορευτικό κόστος των δικαστικών διαδικασιών

Το άρθρο 9 της Σύμβασης του Άαρχους, στην παρ. 4, ορίζει ότι οι προσφυγές των προηγούμενων παραγράφων «πρέπει να είναι αντικειμενικές, δίκαιες και ταχείες χωρίς το κόστος τους να είναι απαγορευτικό». Ο κανόνας του μη απαγορευτικού κόστους συνιστά την προβληματική του τρίτου προδικαστικού ερωτήματος, με βάση το οποίο θα αξιολογηθεί αν το εθνικό δικαστήριο πρέπει να λάβει υπόψη του και τις ατομικές περιστάσεις των διαδίκων στις περιβαλλοντικές διαφορές. Παρουσιάζει, συνεπώς, νομικό ενδιαφέρον το ζήτημα των δικαστικών εξόδων και του δεσμευτικού τους χαρακτήρα, ιδίως στις περιπτώσεις όπου ο ηττηθείς διάδικος δεν δύναται να τα καλύψει.

Το άρθρο 47 του ΧΘΔ εγγυάται το δικαίωμα σε αποτελεσματική προσφυγή ενώπιον αμερόληπτο δικαστήριο, ενώ το άρθρο 52 ορίζει ότι τα δικαιώματα που κατοχυρώνονται στον Χάρτη υπόκεινται

¹¹ Προτάσεις Γεν. Εισαγγελέα L. Medina για τη σχολιαζόμενη απόφαση, ό.π., σημ. 51· ΔΕΕ C-873/19, *Deutsche Umwelthilfe*, 08.11.2022, ECLI:EU:C:2022:857, σκ. 65.

¹² ΔΕΕ C-826/18, ό.π., σκ. 50.

¹³ Προτάσεις Γεν. Εισαγγελέα L. Medina για τη σχολιαζόμενη απόφαση, ό.π., σημ. 61.

¹⁴ JURIDICE.ro, Απόφαση του ΔΕΕ σχετικά με την πρόσβαση στη δικαιοσύνη σε περιβαλλοντικά ζητήματα, 2023. Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα <https://www.juridice.ro/721140/hotarare-de-referinta-pronuntata-de-cjue-in-materia-accesului-la-justitie-in-probleme-de-mediu.html>.

σε περιορισμούς. Συγκεκριμένα, οι περιορισμοί αυτοί πρέπει να προβλέπονται από τον νόμο, να επιδιώκουν νόμιμο σκοπό και να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας. Στο πλαίσιο των δικαστικών διαδικασιών, οι διαδικαστικοί κανόνες που επιβάλλονται στα μέρη καθορίζουν τις προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούνται για να ασκήσουν το δικαίωμα πρόσβασης στη δικαιοσύνη. Αυτοί οι κανόνες που πλαισιώνουν το δικαίωμα προσφυγής αποτελούν και τους κύριους περιορισμούς της άσκησής του, προβλέποντας, για παράδειγμα, αυστηρές προθεσμίες, αρμοδιότητες δικαστηρίων βάσει τοπικών κριτηρίων και ιδιαίτερες προϋποθέσεις για την ιδιότητα του προσφεύγοντος. Οι συγκεκριμένες προϋποθέσεις περιορίζουν την πρόσβαση των προσώπων στη δικαιοσύνη, η οποία υπόκειται έτσι στην πλήρωση των κριτηρίων του παραδεκτού της προσφυγής προκειμένου να προχωρήσει η εξέταση της ουσίας της υπόθεσης.

Η υποχρέωση του ηττηθέντος διαδίκου να καταβάλει τα δικαστικά έξοδα θεωρείται επίσης περιορισμός του δικαιώματος προσφυγής στη δικαιοσύνη, ο οποίος δικαιολογείται λόγω της ανάγκης διασφάλισης της ομαλής λειτουργίας της δικαιοσύνης. Το κόστος των δικαστικών διαδικασιών αποβλέπει στην κάλυψη των εξόδων του δικαστηρίου, των αμοιβών των δικηγόρων και εμπειρογνομόνων, και εν γένει των διοικητικών εξόδων της λειτουργίας των δικαστηρίων. Μέσω των δικαστικών εξόδων, ο νομοθέτης προωθεί την εισαγωγή δικαιολογημένων προσφυγών, αποθαρρύνοντας, κατά συνέπεια, τις καταχρηστικές και αβάσιμες προσφυγές και ενισχύοντας κατ' αυτόν τον τρόπο την αποτελεσματικότητα του δικαστικού συστήματος. Επομένως, παρά το γεγονός ότι σε πρώτη ανάγνωση τα δικαστικά έξοδα παρουσιάζονται ως περιορισμοί του δικαιώματος σε αποτελεσματική προσφυγή, στην πράξη αποδεικνύεται ότι συνιστούν κύριο μέσο εγγύησης της αποτελεσματικής άσκησής του. Ωστόσο, προκειμένου να μην αποτελούν υπερβολικό εμπόδιο στην πρόσβαση στη δικαιοσύνη, ο καθορισμός του ύψους τους πρέπει να είναι εύλογος, λαμβάνοντας υπόψη ιδιαίτερος τις διαφορές που παρουσιάζουν ευαίσθητο χαρακτήρα. Ο νομοθέτης πρέπει, λοιπόν, να θεσπίζει ρυθμίσεις οι οποίες να ευνοούν την άσκηση του δικαιώματος προσφυγής στη δικαιοσύνη και των φυσικών ή νομικών προσώπων που στερούνται ανάλογων οικονομικών πόρων. Με αυτόν τον τρόπο, προλαμβάνεται η αποθάρρυνση των οικονομικά ασθενέστερων μερών από την άσκηση του δικαιώματος δικαστικής προσφυγής, λόγω του φόβου ότι αδυνατούν να καλύψουν τα δικαστικά έξοδα, και θεμελιώνεται κατ' επέκταση μια ισότιμη προς όλους πρόσβαση στη δικαιοσύνη.

Στον τομέα του περιβάλλοντος, η Σύμβαση του Άαρχους, στο άρθρο 3 παρ. 8, ορίζει ότι τα εθνικά δικαστήρια διατηρούν την ικανότητα να επιβάλλουν λογικά έξοδα στο πλαίσιο των δικαστικών διαδικασιών, ενώ το άρθρο 9 παρ. 4 προβλέπει ότι οι προσφυγές στη δικαιοσύνη του ίδιου άρθρου πρέπει να έχουν κόστος μη απαγορευτικό. Είναι λοιπόν σαφές ότι η Σύμβαση μεριμνά για να διασφαλίσει τόσο την επιβολή δικαστικών εξόδων εντός λογικών πλαισίων όσο και την ενθάρρυνση της προσφυγής στη δικαιοσύνη από διαδίκους που βρίσκονται σε οικονομικά ασθενέστερη θέση σε σύγκριση με τα άλλα μέρη της περιβαλλοντικής διαφοράς. Αντίστοιχα με τις ΜΚΟ που αγωνίζονται για την προστασία του περιβάλλοντος έναντι ενεργειών πολυεθνικών εταιρειών, στην πλειονότητα των δικαστικών διαφορών σε περιβαλλοντικά ζητήματα ένα ασθενέστερο οικονομικά μέρος αντιπαρατίθεται με έναν παράγοντα οικονομικής ισχύος¹⁵. Εξ ου και ο λόγος που η Σύμβαση επεμβαίνει με αρκετά σαφή και άμεσο τρόπο στις περιβαλλοντικές διαφορές, προκειμένου να αποτρέψει την τακτική επικράτηση ορισμένων διαδίκων λόγω της θέσης οικονομικής τους ισχύος. Παρ' όλα αυτά, τα κράτη μέλη διατηρούν ίδιο δικαίωμα να επιβάλλουν δικαστικά έξοδα στους αιτούντες καθορίζοντας το δικό τους δικονομικό δίκαιο, εφόσον αυτό ευθυγραμμίζεται προς τις διεθνείς και ευρωπαϊκές τους υποχρεώσεις¹⁶.

Η απαίτηση του άρθρου 9 παρ. 4 οι δικαστικές διαδικασίες να μην φέρουν απαγορευτικό κόστος, ιδωμένη υπό το πρίσμα του άρθρου 47 του ΧΘΔ της ΕΕ, ενισχύει περαιτέρω το δικαίωμα σε αποτελεσματική προσφυγή καθώς και την αρχή της αποτελεσματικότητας της δικαστικής διαδικασίας, σύμφωνα με την οποία η άσκηση των δικαιωμάτων που απονέμονται από την Ένωση δεν πρέπει να

¹⁵. CLUJUST.ro, «Το ΔΕΕ ενθαρρύνει τις περιβαλλοντικές ΜΚΟ να προσβάλλουν δικαστικά πράξεις των αρχών χωρίς να κινδυνεύουν με διάλυση», 2023. Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα <https://www.clujust.ro/cjue-da-curaj-ong-urilor-de-mediusa-atace-in-justitie-acte-ale-autoritator-fara-sa-riste-dizolvarea/>.

¹⁶. ΔΕΕ C-470/16, *North East Pylon Pressure Campaign et Sheehy*, 15.03.2018, ECLI:EU:C:2018:185, σκ. 60· ΔΕΕ C-260/11, *Edwards et Pallikaropoulos*, 11.04.2013, ECLI:EU:C:2013:221, σκ. 26.

είναι πρακτικά αδύνατη ή υπέρμετρα δυσχερής¹⁷. Στο πλαίσιο αυτό, ο εθνικός δικαστής πρέπει να λαμβάνει υπόψη αυτές τις απαιτήσεις όταν αποφασίζει σχετικά με το ποσό των εξόδων στις περιβαλλοντικές διαφορές· ωστόσο, ασκώντας τη διακριτική του ευχέρεια, έχει επίσης την υποχρέωση να εξετάσει αν ο εθνικός νομοθέτης έχει θεσπίσει επαρκείς μηχανισμούς που περιορίζουν τα εμπόδια στην πρόσβαση στη δικαιοσύνη, σύμφωνα με την παρ. 5 του άρθρου 9¹⁸. Πέρα από αυτό το πλαίσιο διακριτικής ευχέρειας της εθνικής δικαιοδοσίας και τη διάταξη του άρθρου 3 παρ. 1, που αποσκοπεί στη δημιουργία ενός «σαφούς, διαφανούς και συνεκτικού πλαισίου» εντός των κρατών μελών, τα κριτήρια που πρέπει να εξετάσει ο δικαστής για να καθορίσει το ποσό των εξόδων δεν ορίζονται ρητά στο κείμενο της Σύμβασης. Σε κάθε περίπτωση, το ΔΕΕ έχει κρίνει ότι η απόφαση του δικαστή πρέπει να λαμβάνει υπόψη το συμφέρον του αιτούντος καθώς και το γενικό συμφέρον της προστασίας του περιβάλλοντος¹⁹. Υπό το πρίσμα αυτό, η απόφασή του θα μπορούσε να βασίζεται στα κριτήρια της οικονομικής κατάστασης του ηττηθέντος διαδίκου, της ουσιαστικής συνεισφοράς ορισμένων ενώσεων στην υπεράσπιση των γενικών περιβαλλοντικών συμφερόντων, των πιθανοτήτων επιτυχίας της προσφυγής και της σοβαρότητας και αμεσότητας των κινδύνων για τα διάδικα μέρη και το περιβάλλον²⁰.

Με βάση τα προαναφερθέντα, η εθνική δικαιοδοσία είναι αρμόδια να καθορίζει το ποσό των εξόδων στις δικαστικές διαμάχες σε περιβαλλοντικά ζητήματα. Εντούτοις, κατά την άσκηση της διακριτικής του ευχέρειας, ο εθνικός δικαστής πρέπει να σέβεται τις υποχρεώσεις που επιβάλλονται από τη Σύμβαση του Άαρχους και τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, καθώς και τους σκοπούς της αποτελεσματικότητας των προσφυγών και της προσβασιμότητας στη δικαιοσύνη στον τομέα του περιβάλλοντος.

VI. Συμπερασματικές παρατηρήσεις

Η απόφαση C-252/22 του ΔΕΕ αναδεικνύει τις λεπτές γραμμές που οριοθετούν το δικαίωμα πρόσβασης στη δικαιοσύνη σε περιβαλλοντικά ζητήματα, το οποίο κατοχυρώνεται στη Σύμβαση του Άαρχους και αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της έννομης τάξης της Ένωσης. Το ΔΕΕ επεσήμανε την ανάγκη να διασφαλιστεί ότι οι δικαστικές διαδικασίες που αφορούν σε περιβαλλοντικά ζητήματα είναι προσβάσιμες σε όλα τα μέλη του κοινού, διευκρινίζοντας παράλληλα τις διαφορές μεταξύ των εννοιών «κοινό» και «ενδιαφερόμενο κοινό» και τις αποκλίσεις των εννόμων συμφερόντων που πρέπει να δικαιολογούν, αντίστοιχα. Επιπλέον, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι οι εν λόγω διαδικασίες δεν πρέπει να είναι απαγορευτικά δαπανηρές, ερμηνεύοντας το άρθρο 47 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ το οποίο προστατεύει το δικαίωμα σε πραγματική και αποτελεσματική προσφυγή.

Εξετάζοντας το προσωπικό πεδίο εφαρμογής του δικαιώματος πρόσβασης στη δικαιοσύνη και τη σχετική ενεργητική νομιμοποίηση που απαιτείται, το ΔΕΕ διευκρίνισε ότι και οι νομικές οντότητες μη περιβαλλοντικού χαρακτήρα μπορούν να προσφεύγουν στη δικαιοσύνη υπό την προϋπόθεση, όμως, ότι δικαιολογούν έννομο συμφέρον συνδεδεμένο με τον σκοπό και τη λειτουργία τους. Τα κράτη μέλη, εντούτοις, ενθαρρύνονται να προωθήσουν την ευρεία πρόσβαση στη δικαιοσύνη σε περιβαλλοντικές διαφορές, χωρίς να επιβάλλουν υπέρμετρα εμπόδια ακόμη και στα μέλη του γενικού κοινού, διατηρώντας παράλληλα τη δυνατότητα να καθορίζουν τις σχετικές δικονομικές προϋποθέσεις, οι οποίες υπηρετούν τον σκοπό περιφρούρησης της αποτελεσματικότητας της δικαιοσύνης.

Ακολούθως, το ζήτημα του κόστους των δικαστικών διαδικασιών εξετάστηκε υπό το πρίσμα της αρχής της αναλογικότητας και της ανάγκης προστασίας της ομαλής λειτουργίας του δικαστικού συστήματος. Τα δικαστικά έξοδα, παρότι θέτουν εμπόδια στην πρόσβαση του κοινού στη δικαιοσύνη, είναι δικαιολογημένοι περιορισμοί του δικαιώματος προσφυγής που αποβλέπουν στην αποφυγή ενασχόλησης των δικαστών με αλυσιτελείς διαδικασίες, προκειμένου να διασφαλίζεται έτσι η αποτελεσματικότητα της δικαιοσύνης. Ωστόσο, για τις περιβαλλοντικές διαφορές, είναι κρίσιμο το κόστος των διαδικασιών να παραμένει λογικό ώστε να μην αποθαρρύνονται τα οικονομικά ασθενέστερα μέρη από την άσκηση του δικαιώματός τους για προσφυγή στη δικαιοσύνη.

¹⁷. ΔΕΕ C-260/11, ό.π., σκ. 33.

¹⁸. Προτάσεις Γεν. Εισαγγελέα L. Medina για τη σχολιαζόμενη απόφαση, ό.π., σημ. 75.

¹⁹. ΔΕΕ C-260/11, ό.π., σκ. 39.

²⁰. Ibid, σκ. 40-42.

Μέσω της απόφασης C-252/22 μπορεί, επομένως, να συναχθεί το συμπέρασμα ότι το ΔΕΕ ενισχύει εν μέρει το υφιστάμενο νομικό πλαίσιο στον τομέα του περιβάλλοντος, ενθαρρύνοντας εκ νέου την ευρεία πρόσβαση του κοινού στη δικαιοσύνη. Εντούτοις, διατηρείται ακόμα η διστακτικότητα του Δικαστηρίου να επέμβει δυναμικότερα στις περιβαλλοντικές διαφορές, επισημαίνοντας την ευρεία διακριτική ευχέρεια που επιφυλάσσεται στα κράτη μέλη. Η τακτική αυτή αποσκοπεί στην εξισορρόπηση του δικαιώματος πρόσβασης του κοινού στη δικαιοσύνη τόσο με την ανάγκη προστασίας του περιβάλλοντος όσο και με την προάσπιση των οικονομικών συμφερόντων των κρατών μελών. Οι εθνικοί δικαστές, πάντως, κατά την άσκηση της διακριτικής τους ευχέρειας, πρέπει να διασφαλίζουν ότι οι αρχές της Σύμβασης του Άαρχους και του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων εφαρμόζονται και προάγονται, με σκοπό την εγγύηση της αποτελεσματικότητας της δικαιοσύνης σε περιβαλλοντικά ζητήματα.